

Jurij Perovšek

dr. znanosti, znanstveni svetnik,
Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana;
e-naslov: jurij.perovsek@inz.si

VERA IN CERKEV V PROGRAMIH SLOVENSКИH POLITIČNIH STRANK 1890–1941

AVSTRIJSKA DOBA

I

Vera ter delovanje verskih institucij in njihovih predstavnikov sodita med glavne prvine razvoja človeške družbe. V malem in velikem oblikujeta idejno, kulturno, socialno, gospodarsko in politično podobo svetá, zaznamujeta posameznikovo intimo ter bivanjsko razsežnost njegovega družbenega in političnega delovanja. O njiju so se z vzpostavitevijo modernega političnega prostora na Slovenskem konec 19. stoletja, tako kot drugod, začeli opredeljevati tudi v okviru političnih strank. Ta proces je v posameznih političnih taborih potekal skladno z njihovimi temeljnimi idejnimi in družbenimi vodili.

O veri in Cerkvi so v politično programskem pogledu najprej spregovorili na katoliški strani. Ta se je začela strankarsko oblikovati leta 1890, ko so 26. januarja v Ljubljani ustanovili Katoliško politično društvo (KPD). Društvo je v svojih pravilih zapisalo, da je njegov namen med Slovenci širiti poznavanje vere in braniti verske pravice slovenskega naroda. Prepričano je bilo, da le vera zagotavlja trdno podlago urejenemu družbenemu življenju, zato naj ima že ljudska šola versko moralni značaj. Vzgoja mladine naj se izvaja bodisi po načelih katoliške vere bodisi po načelih tiste vere, ki jo imajo starši otrok za pravo in zveličavno. To jim omogoča zakonsko zagotovljena svoboda vesti.¹ Take

¹ Slovenec, 13. 1. 1890, Pravila »katoliškega političnega društva« v Ljubljani, 13. 3. 1890, Prvi shod katol. polit. društva. Prim. tudi Slovenec, 27. 10. 1890, Šesti shod katol. pol. društva.

pogleda je izražalo tudi Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem, ustanovljeno 5. marca 1890 v Celovcu.²

Skladno z gornjimi vodili je KPD v svojem oklicu za državnozbornske volitve leta 1891 zahtevalo versko šolo, krščanskega duha v zasebnem in javnem življenju ter krščansko državo. Katoliške Slovence je pozvalo naj volijo le možé, vdane katoliški veri, zveste sinove skupne matere sv. Katoliške cerkve.³ Takim pogledom je sledila Katoliška narodna stranka (KNS), ki je začela delovati ob volitvah v kranjski deželni zbor novembra 1895.⁴ Stranka je zrastle iz delovanja KPD, ki je po svoji ustanovitvi začelo s prirejanjem velikih shodov in ustanavljanjem drugih katoliških političnih društev na Kranjskem.⁵

Idejnopolitične temelje pogledov na vero in Cerkev so v katoliškem taboru v vseslovenskem obsegu postavili na I. slovenskem katoliškem shodu 30. in 31. avgusta 1892 v Ljubljani. Pripravljalni odbor shoda je v vabilu na udeležbo že izrečena idejnopolitična stališča na katoliški politični strani nadgradil s svarilom, da se bliža odločilni boj med Kristusom in Antikristusom. Zato naj bo shod porok, »da Slovenci tudi v sedanjih časih ostanemo zvesti načelom katol. vere, ter da smo pripravljeni vse storiti, da ta načela ostanejo v veljavi pri našem ljudstvu za vselej«. V tem duhu je shod ponovil zahtevo po verski ljudski šoli. Prav tako je terjal, naj v srednjih šolah pospešujejo katoliško versko mišljenje, se zavzel za ustanavljanje deželnih visokih šol na podlagi katoliške vere, ustanovitve svobodne katoliške gimnazije z vzgojnim zavodom in oblikovanje katoliških akademskih društev za slovenske visokošolce na Dunaju in v Gradcu. Inteligenca naj se temeljito seznani s krščansko filozofijo, posebej s peripatetiškimi spisi Tomaža Akvinskega. Založbe naj tiskajo znanstvene knjige v krščanskem duhu in zagotavljajo apologetično literaturo, ustanovi naj se slovensko znanstveno društvo za razvoj krščanske vede, na Slovenskem pa naj bi podpirali le umetnike krščanskega mišljenja in življenja.⁷

Shod je nadalje poudaril, da je treba vsestransko prebuditi in okrepiti katoliško zavest pri Slovencih. Vsakdo naj se marljivo poslužuje vseh sredstev, ki mu jih ponuja sv. Cerkev, spoštuje cerkvene naredbe in izpolnjuje njene zapovedi. Pomembno je, da se delavstvo zopet pridobi za krščanski red, saj se med njim vedno bolj širi Cerkvi nevarna agitacija. Ker Cerkev in katoliško življenje najbolj trpita zaradi sovražnega tiska, je treba pospešiti katoliško zavest in

² Mir, 10. 4. 1890, Pravila katoliško-političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem, s sedežem v Celovcu, 25. 4. 1890, Prvi občni zbor.

³ Slovenec, 3. 2. 1891, Rojaki!

⁴ Slovenec, 16. 11. 1895, Volilcem za dež. zbor kranjski!

⁵ Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, Prosvetna zveza, Ljubljana 1928, str. 43, 101–102.

⁶ *Poročilo pripravljalnega odbora o I. slovenskem katoliškem shodu kateri se je vršil 1892. leta v Ljubljani*. Pripravljalni odbor, Ljubljana 1893, str. 14, 15.

⁷ Prav tam, str. 65, 66–67, 81.

katoliško življenje z dobrim katoliškim časnikarstvom. Vsak katoličan je dolžan gmotno in idejno podpirati katoliške liste, zatirati vse veri sovražne ter jih nadomeščati z dobrimi, vero pospešujočimi. Shod je še priporočil, naj se osnuje stalni osrednji odbor katoliških urednikov in katoliško zavednih vplivnih ljudi, ki bi na podlagi katoliških načel določal pisanje o glavnih političnih vprašanjih, da se med katoliškimi listi ohrani tako potrebna enotnost. Prav tako naj bi oblikovali odbor, ki bi ocenjeval, katere knjige so primerne za mladino in ljudstvo.⁸

Glavno idejno in politično sporočilo shoda pa je bilo, da »smatra nespremenljiva načela katoliške vere kot glavni temelj javnopravnemu razvoju slovenskega naroda in izreka iskreno željo, da bi na tej trdni podlagi složno sodelovali vsi Slovenci v težkem boju za narodni obstanek slovenskega ljudstva«. Shod je poudaril potrebo po tesnejši organizaciji slovenskega ljudstva na katoliško-narodni podlagi, zato naj se na vseslovenski ravni osnuje Slovenski katoliški odbor s pristojnostmi izvršilnega organa katoliških Slovencev.⁹

Oblikovanje slovenskega katoliškega političnega programa je bilo osrednje vprašanje, ki je zaposlovalo pripravljavce I. katoliškega shoda.¹⁰ Vendar sta po oblikovanju programske političnih temeljev katoliškega gibanja minili skoraj dve desetletji, da so na Slovenskem ustanovili katoliško politično stranko v vse-narodnem obsegu. Do tedaj se je slovenska katoliška politika ločeno razvijala po posameznih deželah, programsko pa je sledila načelom I. katoliškega shoda. To vidimo v programih pokrajinskih katoliških strank in organizacij – Slovenske ljudske stranke na Kranjskem (SLS, vanjo se je 27. novembra 1905 v Ljubljani preimenovala KNS), Slovenske kmečke zveze za Štajersko (ustanovljene 21. januarja 1907 v Mariboru) in Slovenske ljudske stranke na Goriškem (ustanovljene 25. novembra 1907 v Gorici).¹¹ Iz njihovih programov velja posebej omeniti stališča kranjske SLS v letih 1907 in 1917. Leta 1907 je SLS ostro nastopila proti zahtevi po ločitvi Cerkve od države, kar je označila kot nič drugega kot nasilno, »lopovsko preganjanje cerkve«. ¹² Deset let pozneje pa je v času deklaracijskega gibanja izjavila, da je stranka dejavnih pripadnikov katoliške vere. Tisti, ki se načel sv. vere ne drži tudi v življenju, sicer lahko s SLS simpatizira, lahko z njo

⁸ Prav tam, str. 110, 116, 127, 129.

⁹ Prav tam, str. 143, 144.

¹⁰ Stane Granda, l. in II. slovenski katoliški shod, v: *Missiev simpozij v Rimu* (ur. E. Škulj), Celje 1988, str. 97, 98.

¹¹ Slovenec, 2. 3. 1907; Volivci!, 28. 12. 1917, Zborovanje zaupnikov Slov. ljudske Stranke; Pravila Slovenske kmečke zveze za Štajersko. Maribor : založba društva, [1907], str. 4; Slovenski gospodar, 24. 1. 1907, Slovenska kmečka zveza; Gorica, 26. 11. 1907, Slovenska ljudska stranka na Goriškem.

¹² Slovenec, 2. 3. 1907, Volivci! – V nasprotju s stranko je eden od njenih prvakov dr. Janez Evangelist Krek 4. 12. 1907 v dunajskem državnem zboru to načelo zagovarjal. (Jurij Perovšek: Na poti v moderno : poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja. Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 117) Ko je kasneje razmišljal o oblikovanju jugoslovanske države, je to stališče ponovil. Izjavil je, da je »rebus sicstantibus (v teh okoliščinah – op. – J. P.) zagovornik ločitve Cerkve od države. (...) To je zame logika razvoja in življenja, ki v resnici ne nasprotuje katolicizmu. Sicer pa kakor Rim hoče! On hoče konkordat, torej ga hočemo tudi mi. Katoliška Cerkev mora kakor pravoslavna imeti v bodoči državi javnopravni značaj; nadalje ne sme biti državne cerkve.« (Slovenec, 5. 11. 1918, Dr. Janez Ev. Krek o ureditvi jugoslovanske države)

sodeluje, ne more pa biti njen član ali politični predstavnik. SLS je bila v narodnem pogledu pripravljena sodelovati z vsemi, tudi s tistimi Slovenci, ki so ji svetovnonazorsko povsem nasprotni, nikakor pa ni bila pripravljena »skleniti premirja v verskem oziru z onimi slovenskimi brati, ki nasprotujejo veri in njenemu blagodejnemu uplivu«. ¹³

Vseslovensko katoliško politično stranko so na priporočilo III. slovenskega katoliškega shoda, zbranega od 26. do 28. avgusta 1906 v Ljubljani, ¹⁴ ustanovili 17. oktobra 1909, prav tako v Ljubljani. Krek je v pozdravu ustanovnemu shodu Vseslovenske ljudske stranke (VLS) zapisal, da si sedaj »ogromna večina enega celega naroda (...) osnuje enotno politiško stranko«. ¹⁵ VLS formalnega političnega programa ni oblikovala, pač pa se je ravnala po že uveljavljenih idejno političnih smernicah slovenskega katoliškega gibanja. Poglede, ki so jih v stranki zagovarjali o veri in Cerkvi, pa je leta 1918 izrazil vidni pripadnik VLS Fran pl. Šuklje v članku V zaželjeni deželi. Članek je izšel v Slovincu s soglasjem vodstva VLS in je predstavljal strankino stališče o tedanjih pomembnih političnih vprašanjih. ¹⁶ Šuklje je menil, da bi vprašanje verskih zadev in verskih zakonov kazalo prepustiti zakonodajni oblasti ob upoštevanju načela »Prosta cerkev v prosti državi!« ¹⁷

II

Drugi idejnopolični tabor, ki ga je vprašanje vere in Cerkve prav tako zelo zaposlovalo, je bil liberalni. Pri tem je treba poudariti, da so bili liberalci, gledano z dogmatično-zakramentalnega vidika, v zasebnem življenju lojalni katoličani. Udeleževali so se bogoslužja in verskih obredov, prejemali zakramente idr. Pri tem ni šlo le za neko (tradicionalistično) pozunanjenje, ampak za izraz njihovega resničnega notranjega verskega prepričanja. V slovenskem primeru zato liberalcev oziroma, širše gledano, svobodomislecev – razen redkih posameznikov – ne moremo enačiti z ateisti, kar sta jim rada pripisovala katoliški tisk in katoliška politika nasploh. Kranjski (in slovenski) liberalizem oziroma njegovi temeljni predstavniki so bili katoličani, od katoliške politične strani pa so se razlikovali v razumevanju določenih razsežnosti krščanstva, točneje katolištva, kot religije. Ta bi morala ostati na zasebni ravni in ne bi smela imeti nikakršnega vpliva na posameznikovo družbeno in politično ravnanje. Liberalna stran je nasprotovala tudi temu, da bi kleriki imeli odločilno besedo na drugih

¹³ Slovenec, 28. 12. 1917, Zborovanje zaupnikov Slov. Ljudske Stranke.

¹⁴ Evgen Lampe (ur.), III. slovenski katol. shod v Ljubljani: dne 26., 27. in 28. avg. 1906: govori, posveti in sklepi, Katoliška bukvarna, Ljubljana 1907, str. 83.

¹⁵ Slovenec, 16. 10. 1909, [Janez Evangelist] Krek: Zora zori ...

¹⁶ Momčilo Zečević, Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave, Maribor 1977, str. 131.

¹⁷ Slovenec 18. 10. 1918, Fran pl. Šuklje, V zaželjeni deželi.

področjih javnega življenja, medtem ko je katoliška zagovarjala papeževino in škofovsko avtoriteto (in avtoriteto drugih klerikov) tudi v družbenopolitičnem življenju.¹⁸

Liberalci so svojo prvo politično organizacijo – Slovensko društvo – oblikovali 2. februarja 1891 v Ljubljani. Društvo je v nasprotju s katoliško stranjo menilo, da obstoječa šola v zadostni meri zagotavlja versko vzgojo in da se v tem pogledu ne kaže potreba po reformah.¹⁹ Sicer pa so se liberalci jasno izrekli za katoliško vero, kar so pokazali ob ustanovitvi Narodne stranke (NS) za Kranjsko 29. novembra 1894 v Ljubljani. Strankin program je poudaril, da se priznavajo »načela katoliške vere kot trden temelj razvoju slovenskega naroda, ter se izreka želja, da bi na tej in na narodni podlagi zložno delovali vsi Slovenci v težkem boju za narodov obstanek«.²⁰ Z rastjo boja med političnim katolicizmom in liberalizmom pa je liberalna stran svoje poglede dopolnila. Narodna napredna stranka (NNS), v katero se je pozneje preimenovala NS, je na shodu svojih zaupnikov 18. julija 1901 v Ljubljani zahtevala svobodno, sicer na kulturnih načelih krščanstva zgrajeno, a od Cerkve neodvisno ljudsko šolo. V verska in cerkvena vprašanja ni želela posegati, terjala pa je vzpostavitev zakonskih določil, ki bi onemogočila vsako zlorabo cerkvene in duhovniške oblasti v politične namene (t. i. kanzelparagraf).²¹ Med kranjskimi liberalci se je v vprašanje vere in Cerkve najbolj poglobil član izvršilnega odbora NNS dr. Karel Triller. Pred shodom strankinih zaupnikov 25. marca 1906 v Ljubljani je v daljšem razmišljanju o novem programu NNS zapisal, da ni Katoliška cerkev nič drugega kot strankarska organizacija, duhovniki pa njeni politični agitatorji. Čeprav se nasproti taki organizaciji ni mogoče enakovredno boriti, je treba ustvariti organizacijo, ki bi zbrala ljudske sile in omogočila enotno delovanje in vojskovanje.²²

Triller je o Cerkvi pisal zelo ostro. Ocenjeval je, da skuša država vse bolj in bolj ugoditi katoliškim političnim strankam in ljudsko šolo poklerikaliti. A Cerkev nima v šoli kaj iskati. Šola mora biti svobodna, brez cerkvenega vpliva, iz prizadevanj za slovensko univerzo v Ljubljani pa bi morali kot povsem nepotrebno izvzeti Teološko fakulteto.²³ Triller se je zavzemal za ločitev države od Cerkve, da bi prišli do laične države. Ta ne bi bila več dolžna kazenskopravno ščititi Cerkve, cerkveni uradi pa ne bi opravljali različnih državnih poslov (npr. vodenja matrik). Zavzel se je še za uvedbo obvezne civilne zakonske zveze,

¹⁸ Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*, Ljubljana 2004, str. 18, 20, 99, 103.

¹⁹ Slovenski narod (SN), 16. 2. 1891, Prvi javni shod »Slovenskega društva« v Ljubljani.

²⁰ SN, 1. 12. 1894, »Narodna stranka« na Kranjskem.

²¹ SN, 20. 7. 1901, Naš program.

²² SN, 6. 3. 1906, [Karel Triller], Pred shodom zaupnikov narodnonapredne stranke.

²³ SN, 13. in 14. 3. 1906, [Karel Triller], Pred shodom zaupnikov narodnonapredne stranke.

odpravo nerazdružljivosti katoliškega zakona in uvedbo kanzelparagrafa, saj mora biti tudi Cerkev kot organizacija podrejena državnim zakonom.²⁴

Triller se je pri Cerkvi ustavil še ob kmečkem vprašanju. Zgražal se je, kako kmet razsipa denar za cerkvene namene, za pereče vprašanje kmečkih dolgov pa je videl najboljšo rešitev v konfiskaciji cerkvenih posestev. Z denarjem, ki bi ga s tem dobili, ter dohodki iz verskega zaklada bi razbremenili kmečka posestva vsaj toliko, da bi lahko kmet ponovno svobodno dihal. »Seveda za izvedbo takega dela bi bilo treba, da nosi cesarsko krono zopet kak Jožef II.«²⁵

Trillerjevi pogledi so se v veliki meri odrazili v novem programu NNS.²⁶ Program, ki so ga sprejeli 15. novembra 1906,²⁷ je glede vere in Cerkve poudaril, da se bo stranka »z vsemi sredstvi borila zoper neznosno zlorabo cerkve in duhovnih oblasti v politične in posvetne svrhe, ter v ta namen zahteva tudi strogo ločitev cerkve od države. Zlasti stranka ne pripoznava cerkvi nikake pravice do šole ter zahteva od cerkve popolnoma svobodno šolo.«²⁸

Kranjski liberalci so se v svojem nasprotovanju političnemu katolicizmu povezali tudi s socialno demokracijo, o kateri sicer niso imeli dobre besede. Na shodu, ki sta ga 26. avgusta 1906 v Ljubljani proti III. katoliškemu shodu pripravili NNS in Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS), sta stranki v skupni izjavi protestirali proti zlorabljanju Cerkve v politične namene in zahtevali njeno dosledno ločitev od države. Zavzeli sta se še za reformo zakonskega prava v modernem svobodnem smislu (uvedba obvezne civilne poroke, ukinitve nerazdružljivosti katoliškega zakona – op. J. P.) in odpravo cerkvenega vpliva v šolstvu. Po njunem prepričanju je bila Katoliška cerkev tako tesno povezana s kapitalističnim družbenim redom, da je bila za resno socialno delo sploh nesposobna. »Klerikalizem je torej narodna, socialna in kulturna nevarnost, proti kateri se je treba v interesu splošne povzdige posameznika in človeštva upreti z vsemi legalnimi sredstvi.« Kar zadeva vprašanje papeževe posvetne oblasti, pa sta stranki poudarili, »da je državnopravni položaj papežev popolnoma pravilen, da iz njegove cerkvene funkcije ne izvira nobena pravica do svetovne vlade in da se zemeljsko gospodstvo sploh ne ujema z njegovo nalogo. Stremljenje za vzpostavitev cerkvene države je povsem neverskega značaja in edini namen mu je, spraviti najvišjo svetovno moč v roke klerikalne organizacije ter podjarmiti

²⁴ SN, 15. 3. 1906, [Karel Triller], Pred shodom zaupnikov narodnonapredne stranke.

²⁵ SN, 17. 3. 1906, [Karel Triller], Pred shodom zaupnikov narodnonapredne stranke.

²⁶ Zvonko Bergant, *Slovenski klasični liberalizem: idejnopolični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891 – 1921*, Nova revija, Ljubljana 2000, str. 17 (dalje: Bergant, *Slovenski klasični liberalizem*).

²⁷ Vsebinsko zasnovano novega programa NNS so oblikovali na shodu strankinih zaupnikov 25. 3. 1906. Predlog programa je nato 6. 11. 1906 objavil Slovenski narod, končno besedilo pa so sprejeli na strankinem shodu 15. 11. 1906 (SN, 26. 3. 1906, Shod zaupnikov narodno-napredne stranke, 6. 11. 1906, Iz eksekutivnega odbora narodno-napredne stranke, 17. 11. 1906, Shod zaupnikov narodno-napredne stranke).

²⁸ SN, 17. 11. 1906, Shod zaupnikov narodno-napredne stranke.

ne le religiozno, temveč vse politično, socialno in kulturno življenje narodov zaželeni papeževi avtokraciji». ²⁹

NNS je oblikovala vsa programska politična stališča kranjskih liberalcev o veri in Cerkvi v avstrijski dobi. Kratkotrajno obstoječi liberalni Slovenska gospodarska stranka (ustanovljena 30. decembra 1906 v Ljubljani) in Kmetiska stranka za Notranjsko (ustanovljena 10. marca 1907 v Postojni) tega vprašanja v svojih programih nista obravnavali. ³⁰ O njem pa je NNS v zadnjem letu Habsburške monarhije menila takole: »Ali moremo (...) verjeti, da bo hierarhija priznala naš nazor, da interesi cerkve niso še narodni interesi in da cerkveni poglavarji ne morejo biti tudi naši politični šefi?« ³¹

Podobno kakor na Kranjskem so razmišljali tudi liberalci v drugih deželah. Dejstvo je namreč, da je t. i. klerikalizem obstajal. Izražal se je tedaj, ko je katoliška stranka dejansko izrabljala nevednost vernikov, krščansko vero in njene skrivnosti ter svoje posebno poslanstvo za doseganje političnih ciljev. Kadar je katolištvo svojo premoč v političnem življenju doseglo na legitimen način, prek političnih programov, ki so jih oblikovali na katoliških shodih in drugih zborovanjih ali v okviru katoliške stranke, je bila ta povsem upravičena. To pa ne velja, kadar so duhovniki kot odločilni element za uveljavitev katoliških političnih in drugih načel v življenju za to zlorabljali t. i. nadnaravna sredstva. ³² Temu so se upirali na Goriškem in Štajerskem, medtem ko katoliško-liberalnega kulturnega boja na Koroškem ni bilo. Tu slovenski liberalizem ni stopil na politično prizorišče, saj naprej od prvega koraka k ustanovitvi slovenske liberalne stranke ni prišlo. Slovenska politika na Koroškem je imela katoliški značaj. ³³

Liberalna Narodno napredna stranka na Goriškem je s svojo soimenjakinjo na Kranjskem, kjer je bil kulturni boj najhujši, delila temeljni poudarek, da v verska in cerkvena vprašanja ne posega, obsoja pa profanacijo in zlorabo vere in Cerkve v politične in posvetne namene. ³⁴ To je poudarjala tudi Narodna stranka za Štajersko (NSS), ki so jo ustanovili 8. decembra 1906 v Celju. Stranka je oblikovala najbolj domišljena, demokratična in napredna programska vodila tedanjega slovenskega liberalizma. ³⁵ V vprašanju vere in Cerkve je izjavila, da duhovnikom ne odreka pravice udeleževati se javnega življenja, zahtevala pa

²⁹ SN, 27. 8. 1906, Sijajen ljudski shod v »Narodnem domu«.

³⁰ Nova doba, 6. 3. 1907, Program »Slovenske Gospodarske Stranke«; Notranjec, 16. 3. 1907, Program kmetске stranke za Notranjsko; Zaupni shod »kmetске stranke«.

³¹ SN, 5. 1. 1918, Jednotna stranka?

³² Bergant, *Slovenski klasični liberalizem*, str. 82.

³³ Janko Pleterški, *Narodna in politična zavest na Koroškem: narodna zavest in politična orientacija prebivalstva slovenske Koroške v letih 1848–1914*, Ljubljana 1965, str. 239–240.

³⁴ Soča, 8. 3. 1900, Zaupni shod »narodno-napredne stranke« na Goriškem, 5. 1. 1907; Načrt programa »narodno-napredne stranke« na Goriškem, 26. 1. 1907, Shod zaupnikov »narodno napredne stranke«.

³⁵ Jurij Perovšek, *O demokraciji in jugoslovanstvu: slovenski liberalizem v Kraljevini SHS/Jugoslaviji*, Ljubljana 2013, str. 32 (dalje: Perovšek, *O demokraciji in jugoslovanstvu*).

je, naj se pri tem izkažejo za vredne naslednike Kristusa. Duhovnik naj svojega dostojanstva ne izrablja v političnem boju in ne nastopa proti tistim, ki so drugačnega prepričanja. NSŠ je opozorila, da nikdar ne bo »proti vzvišenim naukom Kristusovim, nismo in ne bomo nikdar proti veri, temu dragemu zakladu našega ljudstva«. Spoštovala je verski čut in versko prepričanje vsakogar, bodisi katoličana bodisi pripadnika druge vere. Zanj je bila najpomembnejša svoboda prepričanja. Zavračala je enostransko vcepljanje posameznih nauk in načelo, da mora ljudstvo v kak nauk verjeti že zato, ker so mu ga posredovali od te ali one strani. Spregovorila je tudi o vprašanju šolstva. To naj bo svobodno, brez sužnjevanja zunanjim vplivom. Take naj bodo tudi javne knjižnice, čitalnice ali bralna društva, ki naj se ne postavljajo na enostransko stališče cerkvenih knjig in nauk. Ustavila se je še pri socialnem položaju duhovniškega stanu. Zahtevala je, naj država uredi vprašanje njegovih denarnih prejemkov, posebej za nižje duhovništvo, in naj se odpravi bera, ki ni vredna omikanega človeka.³⁶

Liberalci so svoje poglede na vero in Cerkev v avstrijski dobi strnili ob oblikovanju enotne vseslovenske liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) 29. in 30. junija 1918 v Ljubljani. JDS je vero razumela kot naraven dejavnik človekovega čustvovanja in javnega udejstvovanja. Njegovo svobodo mora varovati država. Zavzela se je za versko strpnost in enakopravnost vseh veroizpovedi, nasprotovala pa je vsaki strankarski zlorabi vere. Cerkevne organizacije naj bodo neodvisne in nasproti državi enakopravne.³⁷ Strankino načelno stališče je nato dopolnil njen načelnik dr. Ivan Tavčar, ko je v začetku julija 1918 poudaril, da JDS ne prizna nobene nadvlade, zato »tudi ne moremo pripoznati načela, da bi v političnem življenju imela duhovščina kot stan tako nadvlado«.³⁸

III

V marksističnem taboru se veri in Cerkvi v programsko političnem pogledu niso posebej posvetili. Leta 1906 je JSDS skupaj s kranjsko NNS sprejela že omenjeno izjavo proti III. katoliškemu shodu, pozneje pa je o veri spregovorila na svojem X. zboru 25. in 26. decembra 1917 v Ljubljani. Tedaj je izjavila, da kot demokratična stranka spoštuje vsako versko ali politično prepričanje, zato tudi zase zahteva popolno svobodo in spoštovanje.³⁹ O socialističnemu razumevanju vere in Cerkve je več povedal eden najvidnejših predstavnikov JSDS Etbin Kristan. Leta 1908 je pod psevdonimom Liberatus objavil knjižico V dobi klerikalizma, v kateri je obravnaval vprašanje političnega katolicizma. Kristan je trdil,

³⁶ Štajerski Slovenci, kaj hočemo! Celje: osnovalni odbor v Celju, 1906, str. 9–11, 21, 22, 26, 30.

³⁷ Jurij Perovšek, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*, Ljubljana 1998, str. 25 (dalje: Perovšek, *Programi političnih strank 1918–1920*).

³⁸ SN, 8. 7. 1918, Ivan Tavčar, Nekoliko pripomb h gospodarskemu programu JDS.

³⁹ Naprej, 28. 12. 1918, Deseti strankini zbor.

»da je klerikalizmu sveta vera toliko mar, kakor lisici ljubezen do kokoši, ampak da misli vselej, kadar pravi za ‚sveto vero‘, v svojem srcu: ‚Za našo komando in bisago‘.« Nameni političnega katolicizma so torej zgolj posvetni, sklicevanje na vero pa ni nič drugega kot njeno zlorabljanje. »Če bi se kdaj zgodilo, da bi prišel ves slovenski narod na klerikalni način pod ‚sveto vero‘, bi bila to največja narodna nesreča in začetek narodovega pogina. Bojevati se zoper to nevarnost je etična dolžnost vsakega, kdor noče smrti svojega naroda.«⁴⁰

Po Kristanovem mnenju je skoraj po vsej Sloveniji prižnica postala politična tribuna. Tako je tudi s spovednico. »Kolikokrat se je že zgodilo, da je duhovnik v spovednici žugal, da je smrten greh, voliti družega kakor klerikalnega kandidata in ni hotel ljudem dati odveze, če niso obljubili, da bodo volili klerikalca! Pri ljudeh, ki verujejo v moč spovedi in mislijo, da jim res grehi tudi v nebesih ne bodo odpuščeni, če ne dobe odveze, je to navaden gnusen terorizem.« Gre torej za povsem zemeljske cilje, kaj bi sicer »[klerikalizem] iskal v politiki, če bi ne imel političnih smotrov?« Če ne bi imel druge skrbi, kakor verske, bi si prizadeval, »da dobi ljudstvo pravo krščansko vero in da se reši tiste pogansko-krščansko-babjeverske mešanice, v kateri većinoma živi«.⁴¹ Podrediti pa si hoče tudi šolo, da bo prek mladine vse ljudstvo njegovo. A po »božji volji je vse«, je sklenil Kristan. Po božji volji so tudi nasprotniki klerikalizma – socialisti. »Torej vemo, da ravnamo po božji volji, kadar razgrinjamo vaše neresnice, kadar kažemo ljudstvu, da so pasti pasti in limanice limanice. Vemo, da delamo po božji volji, ko se bojujemo proti vaši nadvladi, proti vašemu absolutizmu, proti klerikalizmu sploh. In vemo, da je božja volja, da pade vaša strašna moč, ko se zdrami vse ljudstvo in se združi v boj po božji volji, za svoje pravice po božji volji, do zmage nad vašimi redniki (kapitalisti – op. J. P.) – po božji volji.«⁴²

Brez idejnih in političnih osti pa so slabo desetletje pozneje svoje načelno stališče o veri in Cerkvi podali mlajši pripadniki JSDS, t. i. socialistična mladina, ki je bila v opoziciji proti strankinemu vodstvu. Zagovarjala je načela, ki so pomenila idejni prelom s tradicionalnim socializmom na Slovenskem.⁴³ Njen predstavnik je na X. zboru JSDS leta 1917 prebral Izjavo, v kateri so »mladini« zavrnila zgodovinski materializem. Prepričani so bili, da družbeni razvoj poleg materialnih razmer določajo tudi duševni dejavniki. Zato niso mogli prezreti dejstva, »da tvori versko čustvovanje bistveni del duševnega življenja pri pretežni večini naših ljudi, in da pomeni vsled tega važno kulturno gibalo. Versko čustvovanje je prepojilo narodovo dušo tako, da je postalo bistveni del njegove osebnosti. Ker smo prepričani, da se čustvovanje ne da nikomur vsiliti, stojimo

⁴⁰ Liberatus (Etbin Kristan), *V dobi klerikalizma*, Ljubljana 1908, str. 7. Glej tudi str. 18 in 47.

⁴¹ Prav tam, str. 21, 23, 27–28.

⁴² Prav tam, str. 37–44, 60, 62.

⁴³ Dragotin Lončar, *Politično življenje Slovencev: od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta*, Ljubljana 1921, str. 111.

na stališču verske strpnosti in medsebojnega spoštovanja tako med verskimi družbami kakor med posamezniki. Da morejo verske družbe izvrševati svoje kulturno poslanstvo in da more i država zadostiti svojim nalogam, je popolna in vsestranska medsebojna neodvisnost obeh neobhodno potrebna; zato stojimo na stališču ločitve cerkve od države.«⁴⁴

IV

V slovenskem političnem prostoru klasične strankarske dobe so se pojavili tudi subjekti, ki so jih oblikovali izven tradicionalnih političnih taborov. V letih 1900–1901 so nastopili masarikovci, ki so skušali uveljaviti humanitetne ideje češkega politika, filozofa in sociologa Tomaša Garrigua Masaryka. V svoji Poslanici so zapisali, da je vera sestavni del kulturnega življenja. Zavzeli so se za pouk o verstvih in strpnost med verami. Masarikovci so nasprotovali – kot so se izrazili – klerikalizmu, ker naj bi pomenil socialno politično izrabljanje vere v osebne namene; je zgolj skrb za Cerkev in duši pravo in resnično pobožnost. Veri so pripisovali velik etični in socialni pomen, saj razkriva, »kako nam je živeti, da bo dobro, da bo manj hudega na svetu a več dobrega. In ta zmisel življenja vidi moderni človek v Kristovi morali, ki naj preide iz knjig in propovednic naravnost v življenje«.⁴⁵ Poslanici so dodali še prevod razprave profesorja filozofije in pedagogike na praški univerzi dr. Františka Drtine Ideali vzgoje, v kateri se je le-ta zavzel za verski in nraveni življenjski preporod. Zmanjšala naj bi se antropomorfičnost in enostranski dogmatizem verskega prepričanja, da bi vera v svoji prerojeni podobi kot utelešena ljubezen pripomogla k spremembi teme in bolečine sveta v luč in radost. V tem smislu naj bi spremenili tudi poučevanje vere v javnih šolah, ki naj bi bile v rokah laikov. Po Drtininem mnenju je bilo poglavitno mladino prepričati, »da je religija neposredno uverjenje človeškega srca o bivanju Boga kot principa najvišjega dobra, in da svet, ki ima svojo ekzistenco v Bogu, ni malomaren nasproti dobremu in zlemu, ampak da je dobro poslednji zmisel vsega ravnanja«. Mladini bi vcepili pobožno čustvovanje, ki bi bilo opora moralnega delovanja, verski pouk pa naj bi bil vzvišen nad konfesionalno enostranskostjo in mržnjo.⁴⁶

Na Slovenskem je delovala še ena skupina, ki se je oprla na Masarykovo filozofijo – Narodno-radikalno dijaštvo (NRD). Delovati je začelo leta 1904.⁴⁷ NRD je verovanje razumelo kot izraz višje čustvenosti in pomembnih etičnih vrednot. Odklanjalo pa je uveljavljanje verskih nazorov na neetičen ter narodnemu in državnemu sožitju škodljiv način. Zato boja proti tem pojavom ni

⁴⁴ Naša poslanica, v: *Demokracija*, 1918, št. 1–2, str. 3.

⁴⁵ *Kaj hočemo: poslanica slovenski mladini*, I. Schwentner, Ljubljana 1901, str. 7–8, 21, 23.

⁴⁶ Prav tam, str. 61, 62–63, 68.

⁴⁷ Prim. Irena Gantar Godina, *T. G. Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem (1895–1914)*, Ljubljana 1987, str. 79.

imelo za protiversko gibanje. Na šolskem področju se je zavzemalo za ločitev šole in Cerkve in opozarjalo na škodljivost t. i. škofovih zavodov (zavodi sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano), ker njihova (katoliška) namera nasprotuje temeljnemu načelom srednješolske vzgoje.⁴⁸ Povsem drugačne pa so bile namere slovenske sekcije mednarodne organizacije Svobodna misel. Za njeno delovanje se je zavzelo tudi NRD.⁴⁹ Sekcija je ob svoji ustanovitvi 7. septembra 1908 v Ljubljani katoliški strani napovedala odkrit kulturni boj in med svoje vrste vabila vsakogar, ki se odkrito priznava za nasprotnika katolicizma in hoče ravnati po znanstvenem svetovnem nazoru in razumu. »Svobodomiselci priznava jo odkrito,« je poudarila, »da ne verujejo v katoliško malikovanje, da so odločni protiklerikalci, protikatoličani!«⁵⁰

Med subjekti, oblikovanimi izven tradicionalnih političnih taborov, so bili tudi tisti, ki so po razhodu dr. Ivana Šusteršiča z VLS nastali na pobudo nekdanjega prvaka slovenskega političnega katolicizma. Šusteršičevo novo politično delovanje je bilo utemeljeno na stališču vere, ki jo uči rimskokatoliška Cerkev, in je v verskih vprašanjih izhajalo iz brezpogojnega pokoravanja odredbam cerkvene oblasti;⁵¹ v svobodomiselnem sovraštvu do katolištva je videlo nasprotovanje lastnemu načelu o toleranci.⁵² Politična izhodišča Slovenske kmečke stranke, ustanovljene 1. decembra 1917 v Ljubljani, so poudarjala katoliško versko stališče,⁵³ enako tudi politična vodila Slovenske katoliške zveze (SKZ), ki so jo oblikovali 8. aprila 1918, prav tako v Ljubljani. SKZ je ob tem izrekla še svojo vdanost in pokorščino višji cerkveni oblasti v vseh verskih zadevah.⁵⁴

OBDOBJE DRŽAVE SLOvencev, HRVATOV IN SRBOV TER KRALJEVINE SRBOV, HRVATOV IN SLOvencev/JUGOSLAVIJE

V

Kljub kratkotrajnemu obstoju Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS) od 29. oktobra do 1. decembra 1918 so v vseh treh slovenskih političnih taborih našli čas, da so spregovorili tudi o verskem vprašanju. Najprej je krščansko-socialno delavstvo na svojem shodu 22. novembra 1918 v Ljubljani zahtevalo, naj vsa zakonodaja temelji na krščanskih načelih.⁵⁵ Dan pozneje so liberalno

⁴⁸ Slovensko dijaštvo: IV. narodno radikalni shod, v: *Omladina*, 1913, št. 7, 8, str. 134; Resolucije II. shoda nar.-rad. dijaštva v Celju od 5. do 8. kimovca 1907, v: *Omladina*, 1907, št. 9, str. 143; Iz naroda za narod: I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5.–8. kimovca 1905 v Trstu. Ljubljana: Omladina, str. 102.

⁴⁹ Resolucije II. shoda nar.-rad. dijaštva v Celju od 5. do 8. kimovca 1907, v: *Omladina*, 1907, št. 9, str. 143.

⁵⁰ Prvi zaupni sestanek Svobodne misli v Ljubljani, v: *Svobodna misel*, 1908, št. 9 in 10, str. 129.

⁵¹ Resnica, 22. 12. 1917, Naš program.

⁵² Resnica, 14. 9. 1918, Tri struje.

⁵³ Resnica, 22. 12. 1917, Slovenska Kmečka Stranka.

⁵⁴ Resnica, 13. 4. 1918, Dani se! Kvišku srca!

⁵⁵ Naša moč, 29. 11. 1918, Jugoslovanska Strokovna Zveza.

usmerjeni kulturni in znanstveni delavci v izjavi za takojšnjo združitev Države SHS s Kraljevino Srbijo, objavljeni 23. novembra 1918, zagotovili, da upoštevajo in spoštujejo vsak odkrit svetovni nazor in vsakemu poštenemu prepričanju priznavajo pravico, da se svobodno uveljavlja.⁵⁶ JSDS pa je na shodih, ki jih je 24. novembra 1918 pripravila po Slovenskem, zahtevala enakopravnost in svobodo vseh verstev.⁵⁷

Po nastanku nove jugoslovanske države, Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS)/Jugoslavije, 1. decembra 1918, se je v vprašanju vere in Cerkev politično življenje odvijalo po ustaljenih smernicah. V dvajsetih letih je Slovenska ljudska stranka, v katero se je 6. aprila 1920 preimenovala VLS, zahtevala vzgojo in izobraževanje otrok ter mladine na verski podlagi, ki je »v prvi vrsti stvar katoliških staršev in katoliške Cerkve«. Vztrajala je pri načelu nerazdružljivosti zakonske zveze in odklanjala kancelparagraf, ki so ga vključili v besedilo ustave Kraljevine SHS, sprejete 28. junija 1921. Socialno vprašanje naj bi reševali le na temelju krščanskih načel. Po avtonomističnem državnopravnem načrtu SLS iz leta 1923 bi o razmerju Cerkev do države, cerkvenih pravicah in dolžnostih, vzgoji mladine in šolstvu odločal slovenski parlament.⁵⁸ Za katoliški tabor je bilo značilno, da je vztrajal pri idejni razdvojenosti in nepomirljivosti slovenske družbe. To je pokazal V. katoliški shod, zbran od 25. do 28. avgusta 1923 v Ljubljani. Čeprav so resolucije, ki so jih sprejeli na shodu, kazale milejšo zunanjo obliko, so namreč njihove ocene in programi za Katoliško cerkev na Slovenskem zahtevali položaj, ki bi ji omogočal postopno ponovno pokristjanjevanje že precej sekularizirane družbe.⁵⁹

Poleg SLS je na Slovenskem v dvajsetih letih delovala tudi katoliška Kmečka zveza za Prekmurje (KZP), ki so jo ustanovili 5. januarja 1920 v Murski Soboti. Prekmurci, ki so v Habsburški monarhiji živeli v ogrski državni polovici, namreč do vključitve v Kraljevino SHS niso razvili političnega življenja kot njihovi sonarodnjaki. Zato so se v slovenski politiki potrudili, da so strankarsko življenje organizirali tudi v tem delu Slovenije. KZP je zahtevala versko vzgojo otrok, zakonsko zaščito verskih šol in vsaj za krajši čas nastanitev le krščansko mislečih uradnikov v Prekmurju. Protestirala je še proti razširjanju krščanskega prepričanju sovražnega časopisja v Prekmurju in kancelparagrafu.⁶⁰

Liberalci so seveda prav tako vztrajali pri svojih načelih. V dnevni politiki so jih pogosto kulturnobojno poudarjali, čeprav veri in Cerkvi v programskem pogledu niso namenili izrazite pozornosti. To je veljalo zlasti za JDS, ki po letu

⁵⁶ SN, 23. 11. 1918, Izjava duševnih delavcev.

⁵⁷ Naprej, 22. 11. 1918, Resolucije.

⁵⁸ Perovšek, *Programi političnih strank 1918–1929*, str. 71, 83–85. O uvedbi kancelparagrafa v ustavo Kraljevine SHS glej isti, O demokraciji in jugoslovanstvu, str. 56–75.

⁵⁹ Ervin Dolenc, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*, Ljubljana 1996, str. 156, 189.

⁶⁰ Perovšek, *Programi političnih strank 1918–1929*, str. 75, 81, 87, 89.

1918 svojega programa ni spreminjala. Od maja 1919 je bila sestavni del vsedr-
žavne JDS (marca 1924 se je le-ta pretvorila v Samostojno demokratsko stran-
ko – SDS), ki jo je zaposlovala predvsem jugoslovanska družbena in politična
problematika. So pa v Orjuni, bojni in teroristični organizaciji vsedr-
žavne JDS/
SDS, ki se je v Sloveniji utrdila v začetku leta 1923, sledili vodilu, da bodo pobi-
jali verski fanatizem in nestrpnost.⁶¹

Kulturnobojno dr-
žo je zavzela tudi Samostojna kmetijska stranka (SKS),
ki so jo ustanovili 1. junija 1919 v Ljubljani. Stranka je delovala na podeželju
in je na njegovo tradicionalno verno prebivalstvo naslovila naslednje besede:
»Stranka bo varovala verski čut slovenskega ljudstva. – V verskem oziru stoji
stranka na stališču, da ostane narod veren. Vera povzdiguje človeka nad druga
stvarstva. Brezverje pa ga poni-
žuje in mu jemlje človeško dostojanstvo. Zatorej
bo stranka vedno nastopala proti elementom in strankam, ki bi hoteli narod za-
vajati v brezverje.«⁶² Ob tem pa se je SKS nedvoumno opredelila v vprašanju po-
litičnega katolicizma. Na njeno pobudo so v Ustavodajni skupščini Kraljevine
SHS sprejeli kanzelparagraf. Določila, ki so se navezovala na to problematiko,
so se v različnih pravnih redih na Slovenskem ohranila do leta 2007.⁶³

Poleg SKS so na Slovenskem leta 1919 ustanovili še eno liberalno stranko.
7. decembra so v Ljubljani oblikovali Narodno socialistično stranko, ki je zago-
varjala versko svobodo in enakopravnost vseh ver ter terjala, da ne posegajo v
politiko.⁶⁴ Zaradi nesoglasij med »mladini« in »starini« v slovenskem delu JDS,
se je 20. januarja 1923 pojavila še obnovljena NNS, ki so jo »starini« ustanovili v
Ljubljani. Stranka je spoštovala vero kot naraven dejavnik v človeškem čustvo-
vanju. Podpirala je svobodo veroizpovedi in se zavzela za versko strpnost ter
enakopravnost vseh ver. Ostro pa je odklanjala vsako strankarsko zlorabljanje
vere in Cerkve.⁶⁵

Tudi v liberalnem taboru so se strankarsko posebej organizirali v Prek-
murju. Liberalno usmerjeni Prekmurci so 12. septembra 1920 v Murski Sobo-
ti ustanovili Prekmursko kmetijsko stranko (PKS), ki se je 9. novembra 1920
pretvorila v Domačo verstveno (gospodarsko) stranko (DV/G/S). Pripadniki
PKS so se izrekli za verujoče, odklanjali pa so vmešavanje politike v vero, med-
tem ko je SV(G)S v vprašanju vere opozorila na verske potrebe kalvincev. Ker
v Prekmurju ni bilo kalvinskih cerkvenih objektov, meja med Madžarsko in
Kraljevino SHS pa je bila zaprta, se je stranka zavzela, da jim jugoslovanska
vlada omogoči verske obrede opravljati na Madžarskem.⁶⁶ 6. januarja 1923 so

⁶¹ Perovšek, *Programi političnih strank 1918–1929*, str. 50.

⁶² Prav tam, str. 30.

⁶³ Perovšek, *O demokraciji in jugoslovanstvu*, str. 56–75.

⁶⁴ Perovšek, *Programi političnih strank 1918–1929*, str. 35.

⁶⁵ Prav tam, str. 52, 57.

⁶⁶ Prav tam, str. 37, 43.

v Murski Soboti ustanovili še liberalno Združeno prekmursko stranko, ki je zagovarjala enakopravnost veroizpovedi brez razlike.⁶⁷

Veri in Cerkvi so se posvetili tudi marksisti. Njihov socialistični del je pred združitvijo JSDS v Socialistično stranko Jugoslavije (SSJ) 18. decembra 1921 v Beogradu podprl ločitev Cerkve od države, v primeru političnega govora duhovnikov pa zahteval naj zanje veljajo iste pravice in dolžnosti kot za vsakega drugega državljana. Zavzel se je tudi za razlastitev cerkvene veleposesti vseh veroizpovedi.⁶⁸ Po oblikovanju SSJ pa so slovenski socialisti skladno z njenim programom zagovarjali načelo, da je vera zasebna zadeva in zahtevali od Cerkve neodvisno šolo.⁶⁹ Ločitev Cerkve od države, ukinitve vseh njenih javnih funkcij, od Cerkve neodvisno šolo in razlastitev vseh cerkvenih veleposestev so zahtevali tudi komunisti. Najprej v okviru Delavske socialistične stranke za Slovenijo (ustanovili so jo 11. aprila 1920 v Ljubljani), po njihovi izločitvi iz političnega življenja Kraljevine SHS leta 1921 pa v okviru legalne Socialistične stranke delovnega ljudstva (ustanovljene 21. januarja 1923 v Ljubljani) in Neodvisne delavske stranke Jugoslavije (njen slovenski del so ustanovili 15. aprila 1923 v Ljubljani).⁷⁰

V marksističnem taboru se je v vprašanje vere in Cerkve najbolj poglobil načelnik Pokrajinskega tajništva SSJ za Slovenijo, Zvonimir Bernot. Leta 1922 je v krajšem knjižnem delu *Socializem in vera* – izšlo je na 1. maj – na poljuden način, a s poznavanjem Svetega pisma, ene »najlepših knjig svetovne literature«, pesniškega dela, ne zgodovine, razmišljal o veri, etičnih kategorijah, povezanih z vero v Boga, ter filozofskih in teoloških vprašanjih, ki jih odpira človekovo razmerje do absolutnega pravzroka, to je Boga, Vesoljstva, Neznaneega. Kritičen je bil do vere brez dejanj, ki se sklicuje na Kristusa kot boga. Tisti, ki jo tako prakticirajo, to namreč počnejo zato, da se jim ni »treba ravnati (...) po njegovem (Kristusovem – op. J. P.) zgledu, češ, slaboten človek sem, Krista bi *rad* posnemal, pa ga ne morem, ker nisem bog«. To je vera, ki ni vera. »,Reši nas, o Kriste! molimo – pa on nas je že rešil s tem, da nam je pokazal pot, le mi je iz lenobe ne maramo nastopiti.«⁷¹

Bernot je poudaril, da ima Jezusov nauk »že ves socialistični nauk v sebi, kolikor se tiče filozofije. Če bi se bil ta nauk dosledno izvajal, bi bil sploh zadostal za človeštvo, čeprav se današnji socialistični nauk bistveno razlikuje od Jezusovega.« A socializem kot ideja, kot etično stremljenje, je vera v boljšo bodočnost človeštva. V sedanjem času pa vlada kapitalizem, ki se je združil z

⁶⁷ Prav tam, str. 47.

⁶⁸ Prav tam, str. 97.

⁶⁹ Prav tam, str. 113.

⁷⁰ Prav tam, str. 108, 117, 128.

⁷¹ Zvonimir Bernot, *Socializem in vera*, Ljubljana 1922, str. 17, 31–32, 79–80.

največjo firmo sveta, »krščansko družbo za uvoz zveličanja«, in na tej podlagi dobil v zakup filozofijo ter postal trgovec z večnostjo.⁷²

Po Bernotu je bil v verskih vprašanjih vsak sam osebno odločilen in odgovoren. Niti otroka niti odraslega ne moremo s silo narediti pobožnega, niti mu ne moremo izruvatı njegove vere iz srca. To in le to pomeni socialistični nauk, da je vera zasebna zadeva. Nikakor pa ni postranska zadeva. Če si vzgojen kot kristjan, moraš izpolnjevati svoje verske dolžnosti. Če pa ne veruješ, ne smeš zapustiti sebe, imeti moraš svoj svetovni nazor. Tega pa ne pridobiš s tem, da se vpišeš med svobodomislece ali socialiste. Treba je dejavno uresničevati svoj nazor, »kajti vera ni postranska stvar, vera je le zasebna stvar, sam si moraš ustvariti svojo vero, potem pa moraš po tisti veri tudi živeti«. – »Krščanska trojica: vera, upanje, ljubezen velja tudi za socializem. Predvsem je treba vere, da je socializem *dosegljiv*.«⁷³

Tako kot v avstrijski dobi so na Slovenskem tudi v času Kraljevine SHS/Jugoslavije delovali politični subjekti, ki so jih oblikovali izven klasičnih političnih taborov. Vprašanje vere in Cerkve so obravnavali z večjim ali manjšim poudarkom. Zemljoradniška stranka za Slovenijo (zasnovali so jo konec decembra 1921 v Celju) je podpirala svobodo in enakopravnost veroizpovedi, ki je zasebna zadeva vsakega posameznika, in po zgledu srbske Zemljoradniške stranke zagovarjala združitev vseh obstoječih cerkvá v eno narodno cerkev.⁷⁴ Narodna ljudska stranka, ki jo je 1. februarja 1923 v Ljubljani ustanovil Ivan Šusteršič, je izhajala iz pozitivnega krščanstva, zagovarjala svobodo Cerkve in versko strpnost ter odklanjala vsako kulturnoboještvo in »vsako zlorabo **Cerkve** v politične namene in njeno ponižanje v deklo posamezne politične stranke«. Odločena je bila braniti »vzvišenost in svetost Cerkve zoper vse napade bojevitega brezverstva, ravno tako pa tudi zoper svetohlinsko razjedanje njenih moraličnih temeljev po *političnem klerikalizmu*, ki nadomešča krščanski zakon ljubezni in resnice z lastnim zakonom sovraštva in laži ter zlorablja požrtvovalnost duhovščine in idealno ljudsko vernost za zgolj posvetne strankarske namene«. ⁷⁵ Bolj umirjene so bile Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev (SRSKD), v katero se je na konferencah 12. oktobra 1924 na Ptuju in 10. oktobra 1924 v Ljubljani preoblikovalo Prepeluh-Lončarjevo Združenje slovenskih avtonomistov, Zveza slovenskega kmečkega ljudstva in Slovenska kmetska stranka, ki sta ju 20. junija 1925 v Ljubljani in 2. maja 1926 v Celju oblikovali SRSKD in Samostojna kmetijska stranka. Poudarjale so, da je vera ena od bistvenih prvin slovenskega človeka in temelj npravnosti. Stale so na pozitivnem krščanskem stališču, zagovarjale

⁷² Prav tam, str. 72–73, 81, 87.

⁷³ Prav tam, str. 111–112, 116.

⁷⁴ Perovšek, *Programi političnih strank 1918–1929*, str. 142, 144.

⁷⁵ Prav tam, str. 179–180.

od države neodvisno izpovedovanje vere in svobodo drugih veroizpovedi.⁷⁶ 16. maja 1926 v Dolnji Lendavi oblikovana Neodvisna prekmurska stranka (1926) je zagovarjala svobodo vseh veroizpovedi in versko šolo.⁷⁷

VI

Po uvedbi kraljeve diktature ter prepovedi in razpustitvi vseh tedanjih političnih strank leta 1929 sta v tridesetih letih politično življenje na Slovenskem obvladovali dve vsejugoslovanski politični organizaciji – Jugoslovanska radikalna kmetijska demokracija (JRKD) oziroma Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS) in Jugoslovanska radikalna zajednica (JRZ). V JRKD, ustanovljeni 1. maja 1932 v Beogradu in 20. julija 1933 preimenovani v JNS, so bili združeni liberalci, JRZ, ustanovljena 19. avgusta 1935 v Beogradu, pa je povezovala katoliški tabor. Medtem ko so liberalci v novih strankarskih vrstah našli svoja glavna stališča o veri in Cerkvi, jih je katoliški tabor le deloma. JRKD/JNS je poudarila visoki moralni in etični pomen vere in spoštovanje verskih čustev. Zagovarjala je versko strpnost in enakopravnost vseh veroizpovedi, ni pa bila pripravljena dopustiti izkoriščanja in zlorabljanja vere v politične namene.⁷⁸ JRZ pa je opozorila na pomen svobode veroizpovedi in pristajala na razumno razmejitve med Cerkvijo in državo v soglasju s priznanimi veroizpovedmi in s spoštovanjem državne suverenosti.⁷⁹ Vprašanju vere in Cerkve so se v katoliškem taboru sredi tridesetih let posebej posvetili na II. evharističnem kongresu za Jugoslavijo 28.–30. junija 1935 v Ljubljani. Kongres je bil čas za »velike zadeve katoliške Cerkve in naše domovine«. Ena izmed obljub, izrečena na zborovanjih kongresa, je bila, da bodo njegovi udeleženci »odločno izpovedovali vso in celo krščansko resnico ter nič ne popuščali zmotam marksizma, verskega liberalizma ali kakršnegakoli materijalizma«. Podobno je v tiskanem poročilu o kongresu opozoril ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, ki je zapisal, da »tudi danes tirajo Jezusa pred krivične sodnike in kličejo: ‚Nočemo, da bi ta zavladal med nami‘ (Lk 19, 14). Tako kriči lažiznanost, ki boga taji, tako vpije protikrščanska politika, tako zahteva organizirano brezboštvo.«⁸⁰ Kot je po VI. mednarodnem kongresu Kristusa Kralja 25.–31. julija 1939 v Ljubljani zapisal Slovenec, pa je imela edino vrednost uveljavitev »katoliškega vesoljskega nauka kot absolutnega objektivnega merila človekove npravstvene osebnosti v družinskem, občinskem in državnem življenju, kot norme vsega npravstvenega udejstvovanja«.⁸¹

⁷⁶ Prav tam, str. 163, 165, 167, 169, 172.

⁷⁷ Prav tam, str. 182.

⁷⁸ Jutro, 18. 12. 1931, Na delo za novo vsedrjavno stranko!; 21. 7. 1933, Konstituiranje Jugoslovanske nacionalne stranke.

⁷⁹ Slovenec, 20. 8. 1935, Program Jug. radikalne zajednice.

⁸⁰ II. evharistični kongres za Jugoslavijo v Ljubljani 1935, Ljubljana 1936, str. 9, 50, 299.

⁸¹ Slovenec, 1. 8. 1939, Beseda po kongresu.

V tridesetih letih so bili liberalci po eni strani do vprašanja vere bolj, po drugi strani pa manj spravljivi kot do tedaj. Ob II. evharističnem kongresu leta 1935 je glasilo JNS Jutro poudarilo, »da so časi verske ali konfesionalne nestrpnosti za nami, a za nami – daj Bog! – tudi doba, ko so se povsem neverska in necerkvena vprašanja razračunavala v konfliktih, v katere je bila sedaj z ene sedaj z druge strani zavlečena ali cerkev ali vera«. Poudarilo je priznavanje visokih etičnih načel, ki tvorijo bistvo krščanskega verovanja, in njegovo stalnost ter globoko zakoreninjenost na Slovenskem, ki se izraža v katoliški veroizpovedi.⁸² V programskem in političnem pogledu pa so v liberalnem taboru svoja stališča o veri in Cerkvi zaostri v letih 1936–1937. Najprej se je sokolska župa Ljubljana 21. maja 1936 odzvala na zahtevo društva Krščanska šola, izrečeno 3. maja, da mora pouk v šolah temeljiti na verski podlagi.⁸³ Ocenila jo je kot težnjo »spet podjarmiti narod in razpolagati z njegovo telesno in duševno silo«.⁸⁴ Dobro leto pozneje pa je glavni tajnik vsedržavne JNS in vodilni slovenski liberalni politik v tridesetih letih, dr. Albert Kramer, po znanih junijskih dogodkih ob obisku strankinega predsednika Petra Živkovića v Sloveniji leta 1937 v interpelaciji na predsednika jugoslovanske vlade dr. Milana Stojadinovića poudaril, da na Slovenskem Cerkev služi politiki in da se vera istoveti s strankarstvom. Slovenska JRZ svojo moč vzdržuje z razdraževanjem močnega katoliškega čuta naroda, pod njenim imenom se skriva »stari razbrzdani klerikalizem, sovražnik narodne svobode«.⁸⁵

V tridesetih letih so na Slovenskem poleg JRKD/JNS in JRZ kot posebno obliko legalnega političnega delovanja oblikovali tudi posamezna gibanja, ki so se zbirala ob časopisnih in periodičnih glasilih. Gibanja se o veri in Cerkvi v glavnem niso opredeljevala, izstopala pa je organizacija nekdanjih vojakov, vojnih dobrovoljcev in rezervnih častnikov Združenje borcev Jugoslavije (ZBJ), zbrano ob glasilu Prelom. ZBJ, ki se je v Sloveniji izoblikovalo januarja 1934, je napovedovalo preporod verskega čustva in njegovih nenadomestljivih etičnih vrednot. Od Cerkve je pričakovalo, da bo v njem sodelovala v najbolj popolni obliki.⁸⁶ Združenje, ki je želelo, da se žalostno poglavje o »klerikalcih in liberalcih« konča,⁸⁷ je vodilo globoko spoštovanje do vseh ustvarjajočih sil narodovega življenja. »Ena takih najmočnejših tvornih in ohranjujočih sil je *globoko versko čuvstvo* našega naroda.« Te besede je v predstavitvi idejnih smernic ZBJ v

⁸² Jutro, 28. 6. 1935, V znamenju križa.

⁸³ Slovenec, 5. 5. 1935, Zahteve Krščanske šole.

⁸⁴ Jurij Perovšek (ur.), *Josip Rus Andrej: Pričevanja in spomini: o sokolstvu, Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji*, Ljubljana 1989, str. 35, 36.

⁸⁵ [Albert Kramer], *Junijski dogodki v Sloveniji: ozadje, potek in posledice klerikalnih nasilstev proti jugoslovenskim naprednim in nacionalnim postojankam*, Albert Kramer, Ljubljana 1937, str. 24, 34–35, 36.

⁸⁶ Prelom, 4. 1. 1934, Avgust Kuster, predsednik akcijskega odbora »Združenja borcev Jugoslavije«.

⁸⁷ Prelom, 1. 2. 1934, Ustanovna seja Banovinskega odbora »Boja«.

Sloveniji izrekel njen prvi tajnik, nekdanji vidni komunistični politik Vladislav Fabjančič. Nadaljeval je, da »mi to plemenito (versko – op. J. P.) čuvstvo visoko cenimo in mu bomo vedno dajali vse spoštovanje. Vera, cerkev, duhovščina ima in bo imela v nas vedno le umevajoče prijatelje in spoštovalce.«⁸⁸

O veri in Cerkvi so spregovorili tudi v organizacijah, ki sta si prizadevali za uveljavljanje katoliških načel v javnem življenju⁸⁹ in sta se zbrali ob glasilih *Straža* v viharju (izhajati je začelo 1. novembra 1934 v Ljubljani) in *Mi mladi borci* (izhajati je začelo 18. septembra 1936 v Ljubljani). Stražarji so svoje vodilo videli v Luči, razsvetljenju od Boga, Kristusovem nauku in njegovi Cerkvi, avtoriteti, ki ji je nezmotljiv vir Kristus sam.⁹⁰ Mladci pa so v ostrem tonu napovedali vojno organiziranemu brezboštvu – komunizmu –, ker se ne bori »le proti Cerkvi in veri, ki je njiju smrtni sovražnik, ampak pomeni (...) propad najvišjih duhovnih vrednot«.⁹¹ Veri in Cerkvi je namenila poudarek tudi politična skupina, ki se je zbrala ob glasilu *Slovenska zemlja* (izhajati je začelo 15. avgusta 1935 v Ljubljani) in oblikovala izviren ter idejne in politične izključnosti osvobojen nacionalni program.⁹² Skupina je zagovarjala svobodno in od države neodvisno verstvo, znanost in umetnost.⁹³

Na Slovenskem so od izoblikovanja modernega političnega prostora do začetka druge svetovne vojne iz različnih idejnih izhodišč premislili vprašanje vere in Cerkve v narodni skupnosti. Z izjemo slovenske sekcije Svobodne misli so večinoma priznavali visok etični pomen verovanja in njegovo civilizacijsko vrednost. Ob čvrsti zasidranosti vere in Cerkve v slovensko bivanjsko čustvo ter družbeno, politično in idejno zavest pa so se pokazale velike razlike v preudarku njunega poslanstva. Medtem ko je katoliški tabor vztrajal pri vsesplošnem prelivu vere in Cerkve v življenje, so v drugih delih slovenskega idejnopolitičnega prostora to občutili kot oženje njegovega svobodnega razvoja in spoznavne moči. Vnel se je t. i. klerikalno-liberalni kulturni boj, ki se je, hraneč se iz samega sebe, nepomirljivo in obremenjujoč narodno tvornost poudarjeno izrazil na ravni političnega. Predvsem marksisti so k temu pridali še težnjo po gmotni oslabitvi položaja Cerkve v družbi. V veri so videli orodje katoliške politike in kapitala, le Zvonimir Bernot pa je o njej razmišljal kot o transcendentalnem dejstvu. V programih političnih strank in drugih idejnopolitičnih skupin, ki so si slovenski prostor delile s katoliško politiko, je veljala zahteva po ločitvi Cerkve od države in izločitvi vere kot zasebne zadeve iz politike. Tako bi najbolje rešili vprašanje

⁸⁸ Prelom, 18. 1. 1934, Mogočen javni zbor Združenja borcev Jugoslavije.

⁸⁹ Martin Kranner, Odnosi med mladci in stražarji, v: *Ehrlichov simpozij v Rimu* (ur. E. Škulj), Celje 2002, str. 242.

⁹⁰ [Uvodnik], v: *Straža v viharju* 1934, št. 1, str. 1.

⁹¹ Mi hočemo!, v: *Mi mladi borci*, 1936, št. 1, str. 2.

⁹² Jurij Perovšek, Lončarjevi narodni in idejnopolitični pogledi v času med svetovnima vojnama, v: *Glasnik Slovenske matice*, leto XVIII, 1994, št. 1-2, str. 54.

⁹³ Slovenska zemlja, 15. 8. 1935, Lr. (Dragotin Lončar), Kaj hočemo?

njune vloge v družbi. A tudi na katoliški strani so se slišali glasovi o ločitvi Cerkve od države (Krek). Razhajanja, povezana z vprašanjem vere in Cerkve, so močno pretresala tedanjo slovensko politiko, v kateri se v dobrem polstoletju ni nič spremenilo. Stališča, ki so jih oblikovali o veri in Cerkvi so ostajala enaka, njihovo težo pa so pogojevale vsakokratne zgodovinske razmere, kar se je preneslo tudi v poznejši čas.

VIRI IN LITERATURA

Tiskani viri

- »Iz naroda za narod«: I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5.–8. kimovca 1905 v Trstu. Ljubljana: Omladina, 1905.
- II. evharistični kongres za Jugoslavijo v Ljubljani 1935. Ljubljana: kongresni odbor, 1936.
- Kaj hočemo: poslanica slovenski mladini*. Ljubljana: I. Schwentner, 1901.
- [Kramer, Albert]. *Junjski dogodki v Sloveniji: ozadje, potek in posledice klerikalnih nasilstev proti jugoslovenskim naprednim in nacionalnim postojankam*. Ljubljana: Albert Kramer, 1937.
- Lampe, Evgen (ur.). *III. slovenski katol. shod v Ljubljani: dne 26., 27. in 28. avg. 1906: govori, posveti in sklepi*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1907.
- Perovšek, Jurij (ur.). *Josip Rus Andrej: Pričevanja in spomini: o sokolstvu, Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji*. Ljubljana: Založba Borec, 1989.
- Perovšek, Jurij. *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1998.
- Poročilo pripravljalnega odbora o I. slovenskem katoliškem shodu kateri se je vršil 1892. leta v Ljubljani*. Ljubljana: pripravljalni odbor, 1893.
- Pravila Slovenske kmečke zveze za Štajersko*. Maribor: založba društva, [1907].
- ”s Celje: osnovalni odbor v Celju, 1906.

Časopisni in revijalni tisk

- Demokracija. Ljubljana, 1918.
- Gorica. Gorica, 1907.
- Jutro. Ljubljana, 1931, 1933, 1935.
- Mi mladi borci. Ljubljana, 1936.
- Mir. Celovec, 1890.
- Naprej. Ljubljana, 1918.
- Naša moč. Ljubljana, 1918.
- Notranjec. Ljubljana, 1907.
- Nova doba. Ljubljana, 1907.
- Omladina. Ljubljana, Vinogradi, 1907, 1913.
- Prelom. Ljubljana, 1934.
- Resnica. Ljubljana, 1917, 1918.
- Slovenec. Ljubljana, 1890, 1891, 1895, 1907, 1909, 1917, 1918, 1935, 1939.
- Slovenska zemlja. Ljubljana, 1935.
- Slovenski gospodar. Maribor, 1907.

Slovenski narod. Ljubljana, 1891, 1894, 1901, 1906, 1918.

Soča. Gorica, 1900, 1907.

Straža v viharju. Ljubljana, 1934.

Svobodna misel. Praga-Vinogradi, leto II, 1908.

Literatura

Bergant, Zvonko, *Kranjska med dvema Ivanoma: idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje*, Inštitut za globalne politične študije, Ljubljana 2004.

Bergant, Zvonko, *Slovenski klasični liberalizem: idejnopolitični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891–1921*, Nova revija, Ljubljana 2000.

Bernot, Zvonimir, *Socializem in vera*, pokrajinsko tajništvo SSJ, Ljubljana 1922.

Dolenc, Ervin, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1996.

Erjavec, Fran, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, Prosветna zveza, Ljubljana 1928.

Gantar Godina, Irena, *T. G. Masaryk in masarykovstvo na Slovenskem (1895–1914)*, Slovenska matica, Ljubljana 1987.

Granda, Stane, I. in II. slovenski katoliški shod. V: *Missiev simpozij v Rimu* (ur. E. Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1988, str. 95–109.

Kranner, Martin, Odnosi med mladci in stražarji. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu* (ur. E. Škulj), Mohorjeva družba, Celje 2002, str. 235–256.

Kristan, Etbin, (Liberatus). V *dobi klerikalizma*, Delavska tiskovna družba, Ljubljana 1908.

Lončar, Dragotin, *Politično življenje Slovencev: od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta*, Slovenska matica, Ljubljana 1921.

Perovšek, Jurij, Lončarjevi narodni in idejnopolitični pogledi v času med svetovnima vojnoma. V: *Glasnik Slovenske matice*, leto XVIII, 1994, št. 1–2, str. 42–54.

Perovšek, Jurij, *Na poti v moderno: poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja*, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2005.

Perovšek, Jurij, *O demokraciji in jugoslovanstvu: slovenski liberalizem v Kraljevini SHS/Jugoslaviji*, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2013.

Pleterski, Janko, *Narodna in politična zavest na Koroškem: narodna zavest in politična orientacija prebivalstva slovenske Koroške v letih 1848–1914*, Slovenska matica, Ljubljana, 1965.

Zečević, Momčilo, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave*, Založba Obzorja, Maribor 1977.

POVZETEK

Na Slovenskem so od izoblikovanja modernega političnega prostora do začetka druge svetovne vojne iz različnih idejnih izhodišč premislili vprašanje vere in Cerkve v narodni skupnosti. Z izjemo slovenske sekcije Svobodne misli so večinoma priznavali visok etični pomen verovanja in njegovo civilizacijsko vrednost. Ob čvrsti zasidranosti vere in Cerkve v slovensko bivanjsko čustvo ter družbeno, politično in idejno zavest pa so se pokazale velike razlike v preudarku njunega poslanstva. Medtem ko je katoliški tabor vztrajal pri vsesplošnem

prelivu vere in Cerkve v življenje, so v drugih delih slovenskega idejnopolitičnega prostora to občutili kot oženje njegovega svobodnega razvoja in spoznavne moči. Razhajanja, povezana z vprašanjem vere in Cerkve, so močno pretresala tedanjo slovensko politiko, v kateri se v dobrem polstoletju ni nič spremenilo. Stališča, ki so jih oblikovali o veri in Cerkvi, so ostajala enaka, njihovo težo pa so pogojevale vsakokratne zgodovinske razmere, kar se je preneslo tudi v poznejši čas.

KLJUČNE BESEDE: *vera, Cerkev, slovenska politika, avstrijska doba, Kraljevina SHS/Jugoslavija*

Summary

RELIGION AND CHURCH IN THE PROGRAMMES OF SLOVENIAN POLITICAL PARTIES 1890–1941

From the formation of the modern political territory until the beginning of World War II in Slovenia the questions of religion and the Church in the national community was rethought from various conceptual starting points. With the exception of the Slovenian section of *Svobodna misel*, the high ethical significance of faith and its value for civilisation was generally acknowledged. Despite the strong embedding of faith and the Church in Slovenian existential emotion as well as social, political, and conceptual awareness, great differences were uncovered in the consideration of their mission. While the Catholic camp insisted on the general transmission of faith and the Church into life, other parts of the Slovenian ideological and political space felt it as the narrowing of their free development and cognitive strength. The differences connected to the question of faith and the Church severely shook the Slovenian politics of the time, in which nothing had changed during over half a century. The views formed about faith and the Church remained the same, while their weight was conditioned by respective historical circumstances and which was also transferred into the future.

KEYWORDS: *religion, Church, Slovenian politics, Austrian period, Kingdom of Slovenians, Croats, and Serbs/Yugoslavia*